הרב יוסף גבריאל בקהופר

בענין אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך (ד׳.)

גרסינן בסוגיין: "אמר רב שילא, לעולם בשוגג, ולמאן התירו, לאחרים. מתקיף לה רב ששת (נוסח אחר: רב אשי), וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, אלא אמר רב אשי לעולם במזיד..." ופירש רש"י: "לאחרים - אחר שראה ובא לפנינו לישאל לרדותה קודם שיבוא חבירו לידי חיוב חטאת. וכי אומרים לו לאדם - צא וחטא איסור קל כדי שלא יתחייב חבירך עונש חמור."

והנה לענד"נ ברור בכוונת רש"י דהך דינא דרב ששת הוא דין מסויים בגדרי הוראה, דמי שבא לישאל על דין מניעת חבירו מחטא חמור, אין אנו מורים לו ללכת ולעשות. אולם אם יחפוץ לעשות כן על דעת עצמו, משורת הדין שפיר רשאי הוא, והרי זו הלכה ואין מורין כן.

ולפי דברינו מיושבת היטב קושיית התוס׳ בד"ה וכי שנתקשו בעירובין דף ל"ב ע"ב גבי תורם שלא מן המוקף, האיך רשאי חבר לעשות כן, הא הוי בגדר דינינו, דהלא שם פלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל ורבי הויא בענין: "ניחא ליה לחבר דליעבד הוא איסורא קלילא, ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה" אם לאו - והרי זו חקירה בעצם ההלכה, ולא בגדרי ההוראה, ולכן שפיר קאמר רבי דאליבא דאמת ניחא ליה. אך משום תקלה אין אנו מורין כן, ודוק.

ובכך היתה מתיישבת נמי קושיית המזרחי, הובאו דבריו בשדי חמד חלק א', פאת השדה מערכת הא' סי' נ"ז (עמ' 180 במהדורת פרידמן), מפני מה באמת לא אומרים חטא, הא כל ישראל ערבין זה לזה, וא"כ הויא זכות לעצמו נמי, דאם לא יציל את חבירו מחטוא, הרי הוא בעצמו ייענש על זה (עיי"ש מה שהביא לתרץ בזה). ולפי"ד לק"מ, דאה"נ אליבא דאמת ניחא ליה לחבר וכו' כמו שאמר רבי מהאי טעמא גופא (ומה שלרשב"ג אינו כן יתכן עפמש"כ בשדי חמד שם לחלק בין קום ועשה לשב ואל תעשה, עש"ה, ודוק), רק דאין מורין כן מחשש תקלה, וכנ"ל.

ולפי"ד נמי יש לבאר דברי הגרעק"א בחידושיו ליורה דעה סי' קפ"א סעיף ו' שהקשה למה ליכא לכולי עלמא איסור כאשה להקיף ראש איש מפני לפני עור, וז"ל בתירוצו: "ואולי י"ל דבזה ליכא איסור מדין מצוה להפרישו, דאדרבה, במה שהיא מגלחת אותו, בזה מפרישתו, דאם לא היתה מגלחת אותו היה מגלח בעצמו והיה עובר בשני לאוין דניקף ומקיף, וע"י שהיא מגלחת מפרישתו מלאו דמקיף." ובשדי חמד חלק ב' מערכת הו' כלל כ"ו ס"ק י"א (עמ' 307 במהדורת פרידמן) הקשה על תירוץ הגרעק"א מכללא דידן דאין אומרים וכו', עש"ה ובמה שתירץ שם. אמנם לפי מה שביארנו לק"מ, דודאי לא נחיר לה לכתחלה לעבור ולהקיפו, אך מ"מ אי הלכה מעצמה והקיפו אינה עוברת אלפני עור, ואדרבה, עדיף הכי טפי, ודוק.

אלא שלפי דברינו יצא דין חדש להלכה, דאף דאין מורין כן, מ"מ אם ירצה אחד להציל את חבירו בכהאי גוונא שפיר רשאי לעשות כן, וכמו שפסק הרמב"ם בפרק י' מהלכות מעשר הלכה י' גבי תורם שלא מן המוקף, ולא אישתמיט אחד מן הפוסקים למימר הכי במקום אחר, ואדרבה, אלו שדנו בזה נמשכו רובן ככולן אחרי דברי רבינו ירוחם בנתיב י"ב חלק ג' שכתב בפירוש: "... שלא יעבור חבירו איסור דרבנן כדי שלא יעבור הוא איסור דאורייתא," ומשמע שאף אם על דעת עצמו בא לעשות כן אינו רשאי. והגם שהרי"ף והרמב"ם והטור והבית יוסף לא כתבו בזה מידי, הרי שכל הפוסקים האחרונים - המגן אברהם, האליה רבה, המשנה ברורה והערוך השלחן ועוד - מחמירים בזה. ואף שבאורח חיים סוף סי' ש"ו גבי יצאה להמיר דתה, אף בפשעה, היקל האליה רבה באיסורי דרבנן, והיה מתבאר היטב לפי מש"כ — דאי לאו הכי קצת צ"ע מנין לו דין זה - הא תברא לגזיזיה בהלכה זו בסי' רנ"ד סעיף ו', וצ"ע. (עי' סוף סי' ש"ו וסי' שכ"ח סעיף י' בהג"ה.)

אכן תלי"ת שו"ר שזכיתי לכוין בזה לדברי הריטב"א בעירובין שם בד"ה גיח"ל שכתב כן בפירוש, וז"ל: "והא דאמרינן בפ"ק דשבת וכי אומרין לו לאדם עמוד וחטוא כדי שיזכה חברך אפילו אליבא דרבי אחיא, דשאני התם שאין לו לבית דין לומר לו כן אלא א"כ הוא עושה מעצמו." והמגיה במהדורת מוסד הרב קוק בהערה 538 שם הביא שכן כתב הריטב"א גם בסוגיין בשבת (ואין הספר תחת ידי לעיין בו כעת). והגם שבאנציקלופדיה תלמודית בערך זה כתבו שלא נראה כן מכל הראשונים (הערה 3 שם), מ"מ הא קמן דלבר מהריטב"א דהוי חד מחקיפי קמאי גם נראה בעליל שכן כוונת רבינו הגדול רש"י ז"ל, ושוב מתיישב הכל כמו שכתבנו, וברוך שכוונו.